

❁ An Lúibín ❁

18 Deireadh Fómhair 2007

Eibhlín Ní Mhurchú: 1916-2007

Rugadh Eibhlín Ní Mhurchú ar an mBaile Loisce, Corca Dhuibhne, sa bhliain 1916, rud a d'fhág Gaeilge iontach aici. File agus prósóir nótalta ba ea í, agus is iomaí alt a scríobh sí. Cuireadh cuid de na hailt sin amach sa leabhar *Siúlach Scéalach*, agus tá cuid dá saothar fileata le fáil i n*Dánta Ban*.

Bhí sí éirimiúil riamh agus rinneadh scoláireacht in Ollscoil na Gaillimhe a thairiscint di. Ach shíl sí nach mbeadh post le fáil ag céimí in Éirinn ag an am agus chuaigh sí isteach sa Státseirbhís. Thosaigh sí ag scríobh, ag craoladh agus ag aisteoireacht, agus níor ceileadh an léann uirthi ach oiread, mar chaith sí tamall ag múineadh Gaeilge i gColáiste na Tríonóide. Is iomaí duine a chuimhneodh uirthi mar chainteoir ar an gclár *Leagan Cainte* ar Raidió na Gaeltachta. Ní dheachaidh sí ar scor go dtí an bhliain 1988 agus í in aois a hocht mbliana is ochtó.

Bhí sáreolas aici ar stair Cho Chiarraí, agus is minic a scríobh sí píosaí d'irisí agus eile. Bhí sí ar na húdair a scríobh ailt don bhailiúchán *Céad Bliain (1871-1971)*, a chuir Micheál Ó Ciosáin in eagar. D'fhéadfadh a stíl bhlasta mheanmnach dhaonna rud suimiúil a dhéanamh d' ábhar ar bith. Seo sliocht as alt a scríobh sí don leabhar úd i nGaolainn a ceantair dhúchais faoin ngabhar (saghas maicréil) agus faoi na cúrsaí a bhain leis.

Deintí an-bhiaistí ar iascach na ngabhar. Is é an cor gabhar is mó a chualasa trácht thairstí ná an ceithre mhíle dhéag acu a bhí aon bhád amháin uair. Cuirte na gabhair ar salann agus ba mhaith an t-anlann iad leis an bpráta. Deintí iad a leasú i soithí ina mbíodh ola pairifín - gan dabht bhíodh gach aon rian den ola glanta astu agus iad scólta go maith. Is minic ná bíodh dóthain soitheach acu, agus ansin cuirte ar salann iad cois taobh an fhalla agus nuair a bhíodh leasaithe cuirte ina genocán iad in airde ar an gcúl-lochta. Díoltaí aon fharrasbarr ná híosaí, agus is minic a díoladh iasc nárbh fharasbarr in aon chor ach gur chuaigh na hiascairí féin á cheal ar mhaithe leis na pingíní.

D'íosaídh líon tí trí soithí gabhar sa bhliain, gan a n-íosaídh d'iasc úr i gcaitheamh biaistí a áireamh. Bhí tigh áirithe agus bhí cúig mhíle gabhar leasaithe ann cúpla lá roimh Nollaig. An dara seachtain d'Aibreán a bhí chucu ní raibh d'iasc sa tigh sin ach aon chéad amháin, nó mar sin, agus níor díoladh aon bhreac den gcúig mhíle.

Ní raibh sí dall ar an rian a d'fhág an saol sin ar mhná na n-iascairí.

Is mó cruatan a rug ar iascairí fhaid a bhí an t-iasc ann dóibh ach, má rug, níor mhó é ná an suaitheadh a rug ar a gcuid ban gach aon uair a bhraitheadar drochdhealramh ar an uain agus iascairí amuigh. Is beag siolla gaoithe nár mhúscail bean an iascaire as a suan agus ár choimeád ar bior í go dtí gur aithin sí an choiscéim ag déanamh ar an doras agus go bhfuair sí tuairisc go raibh gach iascaire tagtha slán. Ní raibh idir iad agus an anachain ach 'Dia na Glóire agus A Mháthair Bheannaithe, moladh go deo leo.' Ní raibh aon duine ba thúisce a déarfadh

Is fearr an tsláinte ná na táinte ar chnoc,
Is fearr na grásta ná a bhfuil ar snámh sa mhuir
Ach is fearr an ghlóire ná níos mó ná sin.

Má tá an ghlóir sin ann bíodh a cuid féin di aici anois.

Riobaird Mhic Góráin: gníomhaí ciúin

Mí ó shin fuair Riobaird Mhic Góráin bás. Bhí sé ar na daoine a bhunaigh Gael-Linn san *Imperial Hotel* i gCorcaigh sa bhliain 1956, agus bhí tábhacht ar leith leis i ngluaiseacht na Gaeilge. Ní bhíodh sé ag maíomh as a ndearna sé – a mhalairt ar fad – ach rinne sé gaisce.

Na scéimeanna a chuir Gael-Linn ar siúl ar son na teanga fuair siad a gcuid maoinithe ó na 'linnte' a bheartaigh an Góráinach. Eisean a chuir tús le taifeadadh an cheoil Ghaelaigh ar lipéad Ghael-Linn (rud ar mhór an misniú é ag an am), agus bhí baint aige le soláthar na nuachtspólanna Gaeilge agus na scannán *Saoirse agus Mise Éire*, i measc rudaí eile.

Bhí postanna eile aige freisin – é ina eagarthóir ar an iris *Comhar* agus ina Uachtarán ar Chomhdháil Náisiúnta na Gaeilge.

Má bhí beocht ar bith sa teanga sna 50í agus sna 60í, is é an Góráinach ba chúis le cuid mhaith di. Chuir sé a mhúinín i ngníomh seachas i gcaint, agus ba dheacair moladh ba mhó a dhéanamh.

An Gaeilge ar scoil

The teaching of Irish in Irish schools: new quarrels and old problems.

Tá achrann ar siúl i gcónaí idir an tAire Oideachais agus Eolaíochta, Mary Hanafin, agus lucht gaelscolaíochta, faoin gcinneadh a rinne an tAire tabhairt ar ghaelscoileanna Béarla a theasgasc do na naíonáin shóisreacha.

Deir an tAire gur cóir do gach scoil idir Ghaeilge agus Bhéarla a mhúineadh ó thús agus an curaclam iomlán a chur i bhfeidhm. Chuir Gaelscoileanna Teo a dtuairim in iúl le trí rún: gur bunphrionsabal luachmhar oideachasúil de chuid na gaelscolaíochta an luath-thumoideachas lán-Ghaeilge i ranganna na naíonán; gur aithníodh go bhfuil saghsanna difriúla den luath-thumoideachas ann agus iad fréamhaithe i ndea-chleachtas agus i dtorthaí taighde idirnáisiúnta; agus éilíodh go gcuirfí clár cuimsitheach taighde dúchasach i gcrích ar na saincheisteanna uile i gcomhthéacs teanga agus litearthachta sna bunscoileanna lánGhaeilge.

Fuarthas an ghnáth-thacaíocht ó ghrúpaí pobail i gCorca Dhuibhne: Údarás na Gaeltachta, Oidhreacht Chorca Dhuibhne, Tuismitheoirí na Gaeltachta, Comharchumann an Leith-Triúigh, Eagraíocht na Scoileanna Gaeltachta, Comharchumann Forbartha Chorca Dhuibhne agus Todhchaí na Gaeltachta. Tugadh le fios go raibh an teanga i bpráinn sa cheantar agus gur ghá lánúineacha óga Chorca Dhuibhne a chur ar an eolas faoin gceist seo: 'Ní féidir a bheith ag súil go dtógfaidh siad a leanaí le Gaeilge gan oideachas lán-Ghaeilge a bheith ar fáil dóibh.'

Ábhar suntas is ea an litir, mar sin, a tháinig amach ar nuachtán áirithe ar 10/10/07. Eachtrannach a scríobh í: bean a mbíodh ag éirí go maith lena hiníon i scoil a raibh ábhair á múineadh i mBéarla agus i nGaeilge. Béarla amháin atá ag a hiníon, ach comhcheanglaíodh an scoil sin agus ceann eile i nDaingean Uí Chúis. Scoil lánGhaeilge is ea an scoil nua, rud a d'fhág an cailín, a máthair agus a lán daoine eile i bponc. Deir an bhean seo nach bhfuil sí i gcoinne na Gaeilge, ach tá a hiníon ar tí tús a chur leis an dá bhliain dheireanacha scoile – blianta an-tábhachtacha – agus gan focal Gaeilge aici. Dúirt an bhean gur chuir na páistí féin achainí ar siúl chun ceachtanna a chur á mhúineadh sa dá theanga ach nár thug an scoil aird ar bith orthu. Bheadh a scéal féin ag an scoil, gan amhras.

I dtús an mhí seo bhí litir eile sa *Cork Examiner* ó chailín óg. Dúirt sí gur scoláire í a bhí ag déanamh Gaeilge mar ábhar onórach, go raibh sí ag déanamh staidéir ar an teanga le dhá bhliain déag, agus dá ainneoin sin nárbh fhéidir léi í a labhairt.

Dúirt sí nach uirthise a bhí an locht, ná ar a múinteoir ach oiread. Ar an gcóras oideachais féin a bhí an locht, sa mhéid go ndearnadh faillí sa chaint. Bhí an ghramadach aici, bhí sí in ann aistí fada a scríobh, ach dá gcuirfí chun na Gaeltachta í níorbh fhéidir léi focal a rá.

Dúirt go raibh sé thar am ag an Roinn Oideachais an fhadhb a aithint seachas í a ligean tharstu. Ba dhóigh léi go raibh an teanga dhúchais á cailleadh.

Burma

It is violence which brings Burma (Myanmar) periodically to our attention – an odd thing for a deeply Buddhist country where shrines and images of the Buddha are everywhere; a country which is one of the most fascinating of its region.

Tír í atá breac le pagódaí, le mainistreacha, le dealbha an Bhúda agus le scrínte, na mílte stuaiac lonrach ag éirí go haer ó mhachairí agus ó shléibhte, cinn úra á dtógáil i gcónaí ag daoine gustalacha chun grásta naomhaithe a fháil, agus seanchinn á ndeisiú agus á n-athmhaisiú tar éis na gcreathanna talún atá coitianta sa tír. I Yangon (Rangún), an phríomhchathair, tá pagódaí le fáil in éineacht le moscaí, le séipéil, le teampaill Shíneacha agus Indiacha agus le sionagóg féin. Tá an t-ilchineálachas ann ach is é an Búdachas an creideamh is láidre, creideamh na síochána i dtír a bhfuil rian an achrainn agus na naofachta araon uirthi.

Burma nó Myanmar? Tá bun stairiúil leis an dá ainm, cé gur fearr leis an rialtas atá anois ann an dara ceann. Is é *Burma* an t-ainm is fearr le lucht freasúra na tíre, agus úsáidfean anseo é. Tagann sé ó na *Bamar*, an grúpa eitneach is mó sa tír (os cionn 65% den phobal), agus iad ina nBúdaithe dílse; ach tá a lán dreamanna eile ann. Na *Chin* san iarthuaisceart, na *Kachin* sa tuaisceart agus na *Kayah* san oirdheisceart, pobail a bhfuil mórán Críostaithe ina measc. Na *Mon*, dream a raibh tionchar mór cultúrtha acu ar na Bamar. Na *Naga* agus na *Wa*, dhá chine fhorránta iargúlta. Na *Rakhaing*, dream a gcuirtear ina leith gur leathIndiaigh iad. Na *Shan*, dream a labhraíonn teanga ar cosúil le Téalainnis í agus a bhfuil cáil na háilleachta ar a mná. Na *Kayin* (nó *Karen*) thiar, cuid aci ina gCríostaithe agus cuid acu ina mBúdaithe. Tá ceannaircigh le fáil thuaidh agus thiar, cé go ndearna siad féin agus an rialtas comhréiteach neamhshocair sna nóchaidí.

Tá mionlach Síneach i mBurma mar atá ar fud an réigiúin; is beag áit i mBurma nach bhfaighfeá a gcuid bia, agus tá teorainn an-oscailte idir an dá thír, rud a chuidíonn le hinfheistíocht agus le sárú na smachtbhannaí. Ón tSín a cheannaigh an rialtas na háiseanna leictreonacha a bhí chomh húsáideach sin chun lucht agóidíochta a fhaire agus a rianú. Tá sócmhainní nádúrtha na tíre – ola, gás agus eile - díolta ag na ginearáil le tíortha eile, go háirithe leis an tSín; agus tá na Síneach ag tógáil gléasra hidrileictreach agus ag feabhsú na mbóithre. Níl na Síneach róbhuíoch de na drugaí a thagann go fial as tuaisceart Bhurma, go háirithe na meataimfeitimíní a tháinig in ionad na hearóine; ach tá cúiteamh ann.

Búdachas den chineál *Theravada* atá faoi réim i mBurma agus i dtíortha eile in oirdheisceart na hÁise: ní mór do gach duine é féin a shlánú le dúthracht. Mhúin an Búda gurb iad an neamhbhuaine, an neamhthathag agus an mhíshocracht saintréithe an tsaoil. An té a thagann ar an saol ní bhíonn roimhe ach breoiteacht, aois agus bás. Ní bhíonn teacht agat ar an sonas agus tú ag cur dúile i rudaí nach maireann. Is í an dúil seo gan chiall is cúis leis an athbheith. Ní bhíonn slánú le fáil ach san eagna neamhchorraithe, rud a thagann le dianmhachnamh. I mBurma cloíonn an gnáthdhuine le cúig riail: gan marú, gan goid, gan géilleadh don drúis,

gan bréaga a insint agus meisce a sheachaint. Is annamh, áfach, a dhéanann tuathaigh dianmhachnamh. Is fearr leo grásta a ghnóthú ar shlite eile – trí dhéirc a thabhairt nó trí stúpa a thógáil, mar shampla.

Ní mór do gach duine fireann dul sna manaigh dhá uair, idir aois a dheich mbliana agus a fhiche bliain ar dtús, agus arís tar éis scór bliain a bhaint amach. Ní bhíonn an gnáthdhuine ina mhanach ach tamall gearr. Fágann sin na mílte fear agus bean a chleachtann saol manachúil mar ghairm bheatha, agus ardmheas orthu dá bharr.

Faoi láthair tá Burma á rialú ag paca ginearál nach bhfuil clú na macántachta orthu: daoine dorcha a fáisceadh as stair áirithe, ar nós na ndaoine atá ag cur ina gcoinne. I mBurma tháinig tír nua ar an saol ar mhuintir sa saighdiúirí, rud a tharla san Indinéis freisin agus a thug stádas ar leith do na ceannairí míleata. Sa dá chás d'éirigh leo sin ladar mór a chur sa mhias nuair a bhí neamhspleáchas bainte amach, cé nárbh ionann cás do na tíortha ar shlite eile.

Thosaigh ré choilíneach Bhurma sa bhliain 1824, nuair a chuir an Bhreatain cuid den tír faoi smacht. I ndiaidh a chéile ghabh sí an t-iomlán, agus níor scaoileadh a greim go dtí an Dara Cogadh Domhanda. Ní raibh an smacht sin gan freasúra; i bhfichidí an 20ú haois rinne na mic léinn agóid agus Aung San ina measc, fear óg a raibh bua an cheannais aige. Nuair a tháinig na Seapánaigh sa mhullach ar an tír thapaigh sé féin agus a chairde an deis chun arm Burmach a thógáil. Ruaigeadh an Bhreatain, ach tar éis tamaill ba léir d'Aung San nach ar mhaithe le Burma a bhí na máistrí nua agus chuaigh sé leis an taobh eile. Tar éis an chogaidh cuireadh rialtas Burmach ar bun; dúnmharaíodh Aung San agus ar feadh tamaill bhí an rialtas nua i bpráinn de bharr bratach na ceannairce a bheith curtha le crann ar fud na tíre. De réir a chéile cuireadh na ceannaircigh faoi chois agus thosaigh an tír ag teacht ar a seanléim arís.

Bhí dóchas riamh ag Aung San go ndéanfaí tír fíordhaonlathach de Bhurma, ach tháinig an ginearál Ne Win i gcumhacht sa bhliain 1962 tar éis do na sibhialtaigh praiseach a dhéanamh de rialú na tíre. D'íomigh na saighdiúirí agus tháinig ar ais arís, agus níorbh fhearr iad ná an dream a chuir siad i leataobh. Bhí an tír ag dul chun raice agus bhris ar an bhfoighne ag an bpobal; thosaigh na léirsithe agus sa bhliain 1988 mharaigh an tArm na mílte. Mar sin féin, thoiligh an rialtas míleata le toghchán, rud a tharla sa bhliain 1990. Bhí an bua ag Conradh Náisiúnta an Daonlathais (CND) agus Aung San Suu Kyi, iníon Aung San, ina gceannas. Níor thaitin an toradh leis na ginearál agus d'fhan siad i réim. Sin mar atá an scéal go fóill. Cailleadh Ne Win sa bhliain 2002, agus é ag iarraidh cúrsaí a stiúradh faoi choim go dtí lá a bháis.

Ba dheacair an rialtas atá anois ann a mholadh. Ar na rudaí a tharraing míchlú orthu tá an sclábhaíocht éigeantach, an tsíorfhaire agus an forneart; deirtear gur minic a dhéantar cinneadh le cabhair na n-astralaithe agus go raibh baint aige sin le hionad an rialtais a aistriú isteach go dtí lár na tíre, rud a rinneadh faoi dheifir. Más ea, is cosúil na ceannairí atá anois ann le ríthe an tseansaoil ar a lán bealaí, agus ní gá ach cuimhneamh ar na ríthe ba dheireanaí.

Mheabhródh *Matyara Gyi*, pagóda ollmhór leathscriosta i lár na tíre, an Rí Bodawpaya duit, ós eisean a chuir á thógáil é sa bhliain 1790. Bhí an pagóda sin le bheith 500 troigh ar airde agus bhí na mílte daor ag obair air. Níorbh é seo deireadh an scéil: thug Bodawpaya iarracht ar dhamba mór *Mektila* a chríochnú agus na mílte i mbun sclábhaíochta chuige. Bhí arm tréan aige leis an bpobal a choinneáil faoi smacht, agus ní mór an t-ionadh gur theith 50,000 duine de na Rakhaing chun Beangála agus gur chuir siad cogadh eadarnaíoch ar siúl.

Is mó an meas a bhí ar an Rí Mindon, a chuir Mandalay ar bun mar phríomhchathair sa bhliain 1857. D'aistrigh sé ionad an rialtais ó Amapura agus 150,000 duine in éineacht leis. Ba mhian le Mindon ionad mór teagaise Bhúdaí a dhéanamh den chathair nua; d'fhág sé, ar a laghad, oighreacht iontach ailtireachta ina dhiaidh.

Cailleadh é sa bhliain 1878 agus tháinig an Rí Thibaw i gcoróin (go drogallach, más fíor) le Supyalat, a bhanríon mhíotalach dhíongmháilte, agus a máthair. Mharaigh siad mórán dá gcairde gaoil chun éirí amach a chosc; d'imir siad an íde chéanna ar eachtrannaigh agus ar ghéillsinigh chun deireadh a chur le bolgach fhorleata ar chomhairle astralaithe. Ar scáth an méid seo agus iad a bheith róchlaonta leis na Francaigh ghabh an Bhreatain Burma Uachtarach sa bhliain 1885.

Na tréithe contráilte a bhain leis na ríthe úd, idir mhaith agus dhona – cothú an Bhúdachais, flosc chun tógála, easpa trócaire – tá siad le haithint sna ginearáil freisin. Filleann an feall ar an bhfeallaire: tá deargfhuath ag an bpobal don rialtas anois de bharr na drochíde a tugadh do na manaigh tar éis an achrainn is déanaí. Ach tá Búdaithe chun tosaigh sa rialtas agus bhí sé de nós riamh ag na ceannairí míleata aire a thabhairt do na háiteanna naofa; chuir Ne Win féin leis an stúpa in Yangon a dtugtar *Maya Wizaya* air. Dealraíonn sé, áfach, gurb é an phríomhaidhm atá ag na ginearáil greim a choinneáil ar rud saolta neamhbhuan – a gcumhacht féin. Chuige sin tá na manaigh smachtaithe agus scaipthe acu.

Ar mhórán slite leanann an saol mar a lean riamh – na seanfhéilte, na hócáidí, daoine ag teacht le chéile sna tithe tae, na báid ag siúl na gcanálacha agus na n-aibhneacha, fuadar ilchineálach Yangon agus suaimhneas na mbailte móra cois abhann, stuaiceanna órga go hard os cionn na tíre agus iad beo le seodra. Ach tá saol eile ann – spiairí, brathadóirí, dímhneas na n-údarás ar na rudaí is ansa leis na daoine. Faoi láthair tá na seirbhísí rúnda agus an míliste ag dul sa tóir ar na heasaontóirí. Agus i gcroí an dá shaol tá duine a bhfuil a rún níos cumhachtaí ná an forneart, duine atá ceilte ar an bpobal ach a théann i bhfeidhm ar chách – Aung San Suu Kyi. Faigheann foighne fortacht.

Gaeilgeoirí

Many speakers of Irish, and no one to speak it to.

Nuacht ó lucht staidrimh in Éirinn: deir 1.66 milliún duine gur féidir leo Gaeilge a labhairt, ach ní dúirt ach 72,000 duine acu (4.4%) go labhraíonn siad go rialta í lasmuigh den scoil. Is iad na mná an dream is líofa.

Sa Ghaeltacht d'ísligh uimhir na gcainteoirí ó 72.6% sa bhliain 2002 go dtí 70.8% sa bhliain 2006. Ní labhraíonn beagnach an tríú cuid de chainteoirí dúchais í ar chor ar bith anois nó labhraíonn í níos lú ná uair sa tseachtain.

Seo iad na dreamanna is mó Gaeilge, dar leo féin: múinteoirí - 77.9%, gardaí - 74.1%, daoine rialta - 58.8%. Tá Gaeilge mhaith ag os cionn leath na gcéimithe in Éirinn (54.2%) – b'fhéidir go bhfuil lorg na ngaelscoileanna le haithint ansin – agus ag 17.4% de dhaoine nach bhfuil acu ach oideachas bunscoile.

Dúirt Uachtarán Chonradh na Gaeilge, Dáithí Mac Cárthaigh, cúpla rud a bhfuil bun leo. Is é a thuairim go mbeadh timpeall 200,000 duine ann arbh áil leo Gaeilge a labhairt gach lá, ach nach féidir leo é a dhéanamh toisc go bhfuil siad scartha amach ó Ghaeilgeoirí eile. Deir sé gurb é an bealach is fearr chun líon na nGaeilgeoirí laethúla a chur ag borradh méadú a dhéanamh ar an líon daoine a fhéadann dul ag obair tríd an teanga.

Ní léiríonn na figiúirí seo cá mhéad duine a labhraíonn Gaeilge lasmuigh d'Éirinn. Tá scata maith acu ann, ach is beag duine acu a gheobhadh caoi ar í a labhairt hgo minic i gcuideachta. Bheadh súil agat go mbeadh a bhformhór le fáil i Meiriceá Thuaidh agus an fuilleach sa Bhreatain agus san Astráil, gan trácht ar na Gaeilgeoirí corrmhéiniúla atá le fáil i gcúlchríocha na hEorpa, sa tSeapáin agus i gcúpla áit eile. Go maire siad a gcuid den teanga.

SINÉAD O'CONNOR

Tá Sinéad O'Connor chugainn san Astráil mar chuid dá turas domhanda – an chéad chuairt a thug sí riamh ar an tír seo. Éan corr agus amhránaí breá is ea í – dhá rud a dhéanann an-suimiúil í. D'éirigh go geal le mórán amhráin dá cuid, agus ní mór a chuimhneamh go bhfuil spéis aici in amhránaíocht ar an sean-nós. *Theology* an t-albam is déanaí uaithi.

Na dátaí:

SYDNEY: Dé Máirt 18 Márta 2008, STATE THEATRE, Ticketmaster 136 100.

BRISBANE: Dé Sathairn 22 Márta, CONVENTION CENTRE, Ticketek 132 849

MELBOURNE: Dé Máirt 25 Márta, THE PALAIS, Ticketmaster 136 100

Beidh ticéid ar díol ó 8 Deireadh Fómhair amach.

**Mura mian leat *An Lúibín* a fháil, cuir teachtaireacht dá réir chun: colger@melbpc.org.au
nó chun: ColinG.Ryan@ato.gov.au**

If you do not want to receive further editions of this newsletter, please send a message accordingly to colger@melbpc.org.au or ColinG.Ryan@ato.gov.au